

*NESVRSTANOST U SUVREMENOM SVIJETU, Zbornik priloga
i dokumenata, RO Vjesnik, Zagreb, 1979.*

Prema riječima D. Lončara u predgovoru, spomenuti zbornik predstavlja do sada u nas i u svijetu najpotpuniju objavljenu publikaciju na temu pokreta i politike nesvrstanih; politike koja svakodnevno osvaja nove prostore i dobiva nove pristaše i pokreta koji je za devetnaest godina postao izuzetna snaga usredotočene volje dviju trećina svih zemalja svijeta. To su pretežno novooslobođene zemlje i zemlje u razvoju što su — polazeći od načela i ciljeva politike nesvrstanih — izgradile svoukupnu koncepciju novih međunarodnih političkih odnosa i razvile nezadržive akcije za preobražaj društveno-ekonomskih i političkih odnosa, ravnopravnosti, slobode i očuvanja mira u svijetu.

Zbornik kompozicijom i tematikom sadržaja priloga i dokumenata obuhvaća tri osnovna dijela: teorijsko-historijski, publicističko-esejistički i dokumentacijsko-informativni dio. Zajednički cilj svih autora priloga, organizatora i izdavača Zbornika bio je da se u cjelini sa svih aspekata našoj i svjetskoj javnosti prezentira geneza, povijesni razvoj, sadašnje stanje i naznače perspektive politike i pokreta nesvrstanih u kontekstu cjelokupnih međunarodnih odnosa nakon drugoga svjetskog rata do danas. Navedena publikacija doista predstavlja do sada u nas i u svijetu jedinstven primjer izuzetno važnog štiva kojim se u cjelini s više aspekata osmišljava problematika politike i pokreta nesvrstanih, bez čijeg se aktivnog sudjelovanja danas ne može riješiti ni jedno vitalno pitanje čovječanstva.

U prvom, teorijsko-historijskom dijelu Zbornika, objavljeni su svi govori koje je predsjednik Tito održao na konferencijama nesvrstanih zemalja na vrhu od Beograda do Havane. Osim toga, u tom je dijelu s pravom objavljen i integralni tekst studije E. Kardelja »Istorijski koreni nesvrstavanja«, u kojoj je s marksističkog pristupa osmišljena i eksplicirana politika nesvrstanih. Ovim je priložima doista znalački osmišljena geneza, povijest, smisao i bit politike i pokreta nesvrstanih, što dakako pridonosi boljem upoznavanju i daljnjem akcionom usmjeravanju pokreta nesvrstanih.

U drugom dijelu Zbornika pod naslovom *Studije* objavljeno je jedanaest priloga¹ naših meritornih političara i znanstvenika u kojima se sa svih aspekata nastoji

¹ Priloge su objavili: *Josip Vrbovec*, Nesvrstanost — mir, nezavisnost i napredak svijeta; *Miloš Minić*, Trajanje komponente političke usmjerenosti pokreta nesvrstanosti; *Ranko Petković*, Nesvrstanost — nosilac demokracije međunarodnih odnosa; *Aleksandar Grličkov*, Nesvrstanost i socijalizam kao svetski proces; *Rikard Štajner*, Nesvrstanost i novi međunarodni ekonomski poredak; *Lazar Mojsov*, Nesvrstane zemlje u Ujedinjenim nacijama; *Leo Mates*, Velike sile i nesvrstanost — uzajamni odnosi i djelovanje; *Miljan Komatina*, Kriza žarišta — mogućnost rješavanja mirnim putem; *Radovan Vukadinović*, Nesvrstani i detant; *Tomo Martelanc*, Borba za novi međunarodni poredak u oblasti informacija; *Mišo Pavićević*, Dekolonizacija i pokret nesvrstanosti; *Gavro Altman*, Pretpostavke i problemi ostvarivanja jedinstva nesvrstanih zemalja i *Andrej Novak*, Nesvrstani u osamdesetim godinama.

eksplicirati i pojasniti politika, akcije i cijela problematika pokreta nesvrstanih, sagledavajući je u kontekstu međunarodnih odnosa u cjelini.

U trećem su dijelu knjige objavljeni najvažniji dokumenti sa svih konferencija nesvrstanih zemalja na vrhu od Prve održane u Beogradu do Šeste u Havani kojoj su prisustvovali šefovi država ili vlada iz više od stotinu zemalja sa svih kontinenata. To dokazuje da politika i pokret nesvrstanih sve više postaju osnovna preokupacija i orijentacija brojnih zemalja i osnovna metoda djelovanja svih progresivnih snaga svijeta.

Pokret nesvrstanih oformljen je održavanjem Prve (historijske) konferencije šefova država i vlada nesvrstanih zemalja 1961. u Beogradu, iako njegove početke valja tražiti mnogo ranije. Prethodnica Konferencije u Beogradu bila je Konferencija u Bandungu. Iako spomenuta konferencija (dakako pored sukoba KPJ sa staljinizmom) predstavlja najznačajniji događaj prije beogradske konferencije i sigurno — prema riječima Miloša Minića — jest »najznačajniji preteča politike nesvrstanih«, ipak osnovne korijene i stvarne začetke pokreta nesvrstanih — po mišljenju Josipa Vrhovca — moramo smjestiti u one »tokove drugoga svjetskog rata koji su taj rat činili oslobodilačkim i u kojima je u stvari i započela antiimperijalistička i antikolonijalna revolucija. Tu je zapravo počelo rušenje starih odnosa koji su bili zasnovani na privilegijama, na interesnim sferama, na hegemoniji velikih i moćnih. Tu je začeta snažna struja oslobođenja i emancipacije naroda.«²

Emancipatorski proces naroda i narodnosti nakon rata, zbog novih hladnoratovskih odnosa sila pobjednica i na toj osnovi formiranih vojno-političkih blokova, nije išao pravocrtno. Javljaju se novi oblici hegemonije i nasilja u formi neoimperijalizma i neokolonijalizma. Velike se sile, dakle, ne odriču hegemonizma, već vrše snažan pritisak na antikolonijalne i oslobodilačke pokrete radi dominacije ili usmjeravanja prema cilju koji one žele.

Radnička klasa i narodi Jugoslavije spoznali su na vlastitom iskustvu da je borba za nezavisnost osnova zaloga slobode. Zato je cjelovit koncept vanjske politike Jugoslavije kontinuirano i dosljedno utemeljen na neotudivim pravima svake nacije i svake zemlje, odnosno oslobodilačkog i antikolonijalnog pokreta na vlastiti put razvoja i ravnopravne međunacionalne, odnosno međunarodne odnose na principima i u okviru aktivne miroljubive međunarodne koegzistencije. Jer se budućnost čovječanstva ne može graditi sukobima već samo miroljubivom suradnjom, i to ne samo između država istog nego i različitih društvenih sistema. Sukobi očito ne vode, ističe se u prilogima Zbornika, rješavanju suprotnosti, već njihovu još većem zaoštavanju, hegemoniji i potčinjavanju i tako predstavljaju kočnicu razvoja socijalizma kao svjetskog procesa. Prema tome, doprinos socijalističkom procesu nisu sukobi, već miroljubiva koegzistencija, uzajamna pomoć i ravnopravna suradnja osnovana na principima slobode i nezavisnosti svih međunarodnih subjekata. Nezavisnost je od početka — kako je u svom prilogu napisao Mišo Pavićević — »bila i ostaje jedna od bitnih motivacija, opcija i komponenti politike nesvrstanosti, koja je nastala kao otpor naslijeđenom poretku zavisnosti, nerazvijenosti, dominacije, hegemonije, blokovske podjele uticajnih sfera i eksploatacije«.³

² Josip Vrhovec, Nesvrstanost — mir, nezavisnost i napredak svijeta, Zbornik, str. 1–39.

³ Mišo Pavićević, Dekolonizacija i pokret nesvrstanosti, Zbornik, str. 487.

Iako je jedan od uzroka nastajanja pokreta nesvrstanih blokovska konfrontacija i politički antagonizam zbog kojih je svijet međusobno podijeljen i oštro suprotstavljen, ipak nesvrstanost znači mnogo više od pukog suprotstavljanja blokovskoj politici ili zauzimanja neke vrste »ekvidistancije između blokova, pa iako je kod nekih nesvrstanih zemalja« — prema riječima E. Kardelja — »i takva politika u većoj ili manjoj mjeri dolazila do izražaja...«⁴ Cilj politike i pokreta nesvrstanih nije nikad bilo jednostavno izdvajanje iz blokova i ostajanje po strani, već nastojanje da se realiziraju težnje oslobodilačko-progresivnih snaga društva uopće.

Politika nesvrstanih proizlazi iz antiblokovske politike i emancipatorskih težnji — prema riječima Lea Matesa — »probudene svijesti naroda u kolonijama ili u podređenim i porobljenim zemljama...«⁵, jer bi ograničavanjem politike nesvrstanih samo na vojno-političke blokove svelo ulogu pokreta na političku konfrontaciju s vodećim silama blokova na jednoj — kako ističe Kardelj — potpuno neprincipijelnoj osnovi. Svijet i međunarodni odnosi u njemu neće se izmijeniti raspuštanjem blokova, već će potreba za blokovima i svakom podjelom svijeta nestati stalnim mijenjanjem i humanizacijom odnosa i na tim osnovama prevladavanjem brojnih proturječnosti u suvremenom svijetu. Upravo to i dokazuje da je pokret nesvrstanih nastao kao potreba, izraz i ujedno putokaz dugoročnije društveno-povijesne tendencije suvremenog čovječanstva, koja se javila i ranije iako je u toku oslobodilačko-antifašističke i drugih oblika revolucionarnih borbi nastajala, a zatim se u antikolonijalnim i drugim oslobodilačkim borbama i pokretima za nezavisnost razvijala, da bi se 1961. na Prvoj konferenciji u Beogradu oblikovala u pokret i politiku nesvrstanih.

Nesvrstana politika, dakle, nije slučajna pojava ni subjektivna konstrukcija pojedinaca, već nastaje kao rezultat objektivnog i dosta dugog razvoja tendencija u međunarodnim odnosima i kao nužna potreba današnje epohe razvoja čovječanstva koja će takvom ostati sve dok se ne realiziraju njezini osnovni ciljevi: izgradnja novog sistema međunarodnih odnosa, bez kolonijalne eksploatacije, političke hegemonije i dominacije velikih, bez prijetnji i nasilnog miješanja u poslove drugih, a za uspostavljanje svijeta ravnopravnih, suverenih i slobodnih naroda i narodnosti svih zemalja — cijelog čovječanstva.

Navedeni ciljevi politike nesvrstanih i tendencije za uspostavljanje ljudskih odnosa obavezuju, naglašava se u prilogima Zbornika, nesvrstane i sve napredne snage cijelog čovječanstva naše epohe da stalno pronalaze nove mogućnosti i metode daljnjeg jačanja politike aktivne miroljubive koegzistencije i nesvrstanosti. Upravo jačanjem takvih političkih nastojanja nesvrstani pridonose revolucionarnoj borbi radničke klase i svih progresivnih snaga čovječanstva za uspostavljanje potpune emancipacije naroda, radničke klase, čovjeka i čovječnosti uopće.

Jer takva politika i na njoj osnovana aktivnost nije u interesu samo nesvrstanih zemalja, već i svih naprednih slobodoljubivih snaga svijeta. Bit je te politike ne samo da uočava i pasivno promatra otvorene svjetske probleme, već i da poduzima odlučne i dosljedne borbe za ostvarenje ekonomske, političke i kulturne

⁴ Usporedi Kardeljeve tekstove, *Istorijski koreni nesvrstanosti*, Zbornik, str. 91–137; *Nacija i međunarodni odnosi*, BGZ, Beograd, 1975; *Međunarodni odnosi i nesvrstanost*, izbor iz Dela, knj. VI, Komunist, Beograd, 1979. i *Nacija i međunarodni odnosi*, izbor iz Dela, knj. IV, Komunist, Beograd, 1979.

⁵ *Leo Mates, Velike sile i nesvrstanost — uzajamni odnosi i djelovanje*, Zbornik, str. 358.

nezavisnosti i slobodu svih naroda. Drugim riječima, pokret nesvrstanih se zalaže da svaki narod, na osnovi vlastitih i općeljudskih interesa, postane slobodan i samostalan graditelj, samostalni subjekt, a ne objekt strane politike interesa i dominacije.

Najveća prijetnja jedinstvu i akcionoj sposobnosti pokreta i politike nesvrstanih dolazi od velikih sila i vojnoblokovske podijeljenosti, što se — pored ostalog — očituje i u oblicima političkih utjecaja, privredne dominacije, neposrednog ili posrednog vojnog angažiranja itd. Drug Tito je često upozoravao na to u izlaganjima na konferencijama nesvrstanih, skupu ministara vanjskih poslova 1978. u Beogradu i drugim prigodama, a u svom referatu u povodu šezdesete godišnjice SKJ drug Tito kaže:

»Glavni uzroci negativnih zbivanja u međunarodnim odnosima leže u onom što danas čine snage imperijalizma, kolonijalizma i svih oblika dominacija i potčinjavanja, koje atakuju na nezavisnost zemalja i dovode u pitanje mir u svijetu. Jedna od najvećih opasnosti danas su nastojanja da se historijski nužni socijalni preobražaji, borba naroda za oslobođenje, problemi u međusobnim odnosima pojedinih zemalja i slično iskoriste za blokovsko nadmetanje ili pomjeranje granica interesnih sfera blokova i velikih sila uopšte. U tome posebnu opasnost predstavlja pribjegavanje vojnim akcijama, kao i pokušaji da se ova ili ona pozicija zadobije silom, miješanjem ili intervencijom spolja.«⁶

Upravo se tim tendencijama i takvoj praksi energično suprotstavlja politika i pokret nesvrstanih koji se kontinuirano bori protiv svih oblika socijalnog i nacionalnog ugnjetavanja za učvršćenje mira, sigurnosti i ravnopravne suradnje među narodima svih zemalja. Zato politika nesvrstavanja treba da ostane — prema riječima druga Tita — trajna orijentacija politike, prakse i akcije naše zemlje i Saveza komunista Jugoslavije, jer ona i proizlazi iz suštine bića samoupravnih socijalističkih odnosa i na njima osnovane međunacionalne ravnopravnosti svih naroda i narodnosti unutar naše višenacionalne zajednice.

Logično je da nacije i nacionalnosti Jugoslavije koje izravno slobodno i samostalno odlučuju i upravljaju u svojoj zemlji i isto tako poštuju pravo na samostalnost drugih ne mogu — prema riječima E. Kardelja — u međunarodnim odnosima voditi drugu politiku nego politiku ravnopravnosti, uzajamnog poštovanja i nezavisnosti, a to i jest politika nesvrstavanja. Ona se ostvaruje organiziranim aktivnim djelovanjem na svim mjestima i u svim područjima međunarodnih odnosa i društveno-ekonomskog života ljudi, nacija i država uopće.

Djelujući aktivno i organizirano s drugim progresivnim snagama svijeta u međunarodnom životu po svim vitalnim pitanjima čovječanstva na evropskim skupovima, putem Organizacije ujedinjenih naroda i posebno u pokretu nesvrstanih, radnička klasa, narodi i narodnosti Jugoslavije izražavaju — prema riječima druga Tita na berlinskoj konferenciji — »svoj internacionalistički dug prema svjetskoj zajednici i ljudskom napretku. To smo i na djelu u svim prilikama pokazivali, podržavajući sve one koji su se borili i bore se za slobodu, nezavisnost i društveni progres uopšte...« Boreći se danas angažirano i bez kalkulacija za nesvrstanost i ciljeve politike nesvrstanih, mi se, dakle, borimo za one principe, prava i slobode u svijetu za koje smo se u najtežim danima za opstanak čovječanstva borili i izborili u vlastitoj zemlji.

⁶ Izvod citata iz Zbornika, str. 373.

Upravo je naša odlučna i dosljedna borba da slobodno i samostalno biramo vlastiti put socijalističkog razvitka logičan i prirodan izbor puta i borbe za politiku i akcije nesvrstavanja u svjetskim razmjerima, jer se bez stalnog i organiziranog djelovanja pokreta nesvrstanih danas ne bi moglo ni zamisliti jačanje demokratskih i progresivnih sadržaja u razvoju poslijeratnih međunarodnih odnosa, odnosno antikolonijalnih i drugih oslobodilačkih pokreta, kojima je Jugoslavija pružala i pruža nesebičnu pomoć, ističe se u prilogima Zbornika.

Dajući snažnu podršku i svu moguću pomoć oslobodilačkim pokretima i slobodnom nezavisnom razvoju svake zemlje, Jugoslavija pridonosi akcionom ujedinjavanju i jačanju svih progresivnih snaga na općem programu za mir, nezavisnost, slobodu i progres, što je, dakako, u interesu golemog dijela čovječanstva i radničke klase svih zemalja. Stoga aktivnost Jugoslavije u pokretu nesvrstanih nije samo, prema Kardeljevim riječima, »trenutna politička potreba i taktika, već izraz naših socijalističkih opredjeljenja« i marksistički osmišljenog pristupa problemima i proturječnostima suvremenog čovječanstva u međunarodnim odnosima uopće što, dakako, proizlazi iz same biti samoupravnog bića jugoslavenske samoupravne socijalističke demokracije.

Prema tome se osnovica politike pokreta nesvrstanih nalazi u širokoj antifašističkoj oslobodilačkoj borbi i samoupravnoj socijalističkoj demokraciji što se razvija pod vodstvom Saveza komunista na čijem je čelu dugi niz godina bio drug Tito, tvorac, inspirator, organizator i kreator politike i pokreta nesvrstanih, koji je do svoje smrti, do posljednjeg daha, na izuzetno uspješan način, do kraja principijelno i dosljedno demokratski promovirao ideje pokreta i svojim osobnim zalaganjem neprestano pridonosio njegovom jačanju i razvoju. Upravo je to i skup nesvrstanih u Havani 1979. dokazao, odajući drugu Titu posebno priznanje koje je uz prigodni govor Seku Turea objavljeno u uvodnom dijelu Zbornika.

Pokret nesvrstanih danas sve više u cjelini jača spoznaju da čovječanstvo ne može izaći iz postojećih društveno-ekonomskih proturječnosti putovima »klasičnog imperijalizma, savremenog ekonomskog i političkog sistema spolja, već samo putevima ravnopravnosti i ravnopravne odgovornosti svih naroda za budućnost čovječanstva i svakog naroda posebno. Takvom svojom svetskom ulogom pokret nesvrstanih zemalja istovremeno snažno utiče i na progresivna društvena kretanja u njima samima, a i u drugim zemljama širom sveta«.

Nesvrstani nisu, navodi se u prilogima Zbornika, više samo moralna, već i značajna materijalna sila čija je uloga u međunarodnim odnosima nezamjenljiva, čiji se stavovi i principi danas ni u jednoj međunarodnoj političkoj akciji ne mogu mimoći. Nesvrstani su se kvantitativno i organizacijski razvili i tako izrasli u snažnog partnera na svim područjima međunarodnih odnosa. Zato možemo s pravom tvrditi da se politika nesvrstanih sve više transformira u revolucionarni pokret što je, od beogradske konferencije do konferencije u Havani, izrastao u snažnu miroljubivu snagu koja danas jedino može čovječanstvu ponuditi nove prihvatljive ideje i platformu s koje je moguće poći u akcije za brže rješavanje svih postojećih međunarodnih problema, svih nesuglasica i brojnih proturječnosti što svakodnevno dovode do zaoštavanja odnosa i oružanih intervencija.

Samo se organiziranom akcijom nesvrstanih može izvršiti bitno kvalitativni zaokret u otvaranju perspektive za istinsku demokraciju međunarodnih odnosa i stvaranje povoljnijih uvjeta i okolnosti za očuvanje mira i osiguranje progressa

čovječanstva, kaže se u prilogima. Zbog toga se nesvrstanost neprestano nalazi pod snažnim pritiskom politike s pozicija sile, koja je usmjerena protiv socijalne i nacionalne emancipacije, protiv demokratskih sloboda i progresa. Upravo se takvoj tendenciji nesvrstani moraju na svakom mjestu, kroz Organizaciju ujedinjenih naroda i u drugim oblicima okupljanja, smisljeno i organizirano suprotstaviti, jer su pokret i politika nesvrstavanja — prema riječima druga Grličkova u njegovu prilogu — »inspiracija i ohrabrenje velikom delu čovečanstva da na putevima progresa ne može biti nesavladivih prepreka«.

Nesvrstanost nije samo jedan od oblika današnje međunarodne politike, već je u biti i jedan od društvenih, klasnih, političkih i kulturnih prestrukturiranja suvremenog svijeta u cjelini i suprotstavljanje svim oblicima nasilja i hegemonije. Politika nesvrstanih svojim stavovima potiče i omogućava slobodnije izražavanje objektivno uvjetovanih tendencija društvenih preobražaja kao nužnih pretpostavki za slobodniji proces socijalističkih odnosa u svim zemljama. Riječ je, dakle, o izboru socijalističkog uređenja u kojem nerazvijeni mogu brže ostvarivati svoju društveno-ekonomsku emancipaciju, jer je borba za društveni preobražaj i ostvarivanje uvjeta za socijalizam u dijalektičkom odnosu s borbom za mir, nezavisnost, slobodu i miroljubivu suradnju, što se postiže djelovanjem brojnih međusobno povezanih činilaca.

U doprinosu radikalnog mijenjanja osnovnih društveno-ekonomskih odnosa sastoji se — po mišljenju autora priloga objavljenih u Zborniku — i najveća progresivnost pokreta što se ne očituje samo u zacrtanim ciljevima, već više u aktivnosti na njihovoj realizaciji, jer »svaki makar i skroman korak ka stvarnoj ravnopravnosti, demokraciji i opštem prosperitetu — znači doprinos progresivnom preobražaju svijeta« (Tito).

Prema tome se nesvrstanost po svojim osnovnim nastojanjima i bitnim obilježjima nalazi — prema riječima J. Vrhovca — »na magistralnom pravcu jačanja socijalizma kao općeg procesa u svijetu« — iako se korelacija između socijalizma i nesvrstanosti, dakako, ne može podići na razinu potpunog identiteta. Nesvrstanim je potrebno fleksibilnije i dinamičnije jedinstvo, jedinstvo koje se očituje u akcijama na ostvarivanju zajedničkih interesa. Iako različitih društveno-ekonomskih sistema, nesvrstane zemlje postizale su i postižu veće akciono jedinstvo nego zemlje s istim ili sličnim političkim sistemima.

Upravo je u tezi stvaranje zajedništva uz zadržavanje prava na razlike (kao osnovnog principa nesvrstanih), odnosno u postizanju jedinstva u različitom — implicirano Marxovo poimanje dijalektičkog jedinstva u suprotnostima, što znači da su otvorenost, tolerancija i gostoljubivost, a ne isključivost pretpostavke za jedinstvo⁷ pokreta nesvrstanih, kojima je svaka isključivost i zatvorenost u »svoje« okvire neprihvatljiva. Svaki bi progresivni pokret danas — isticao je Kardelj — zatvaranjem i ograđivanjem od povijesnih procesa sebe osudio na propast jer se budućnost čovječanstva ne sastoji u zatvaranju i izolaciji, već u sve većoj općeljudskoj integraciji na osnovama nacionalne ravnopravnosti i demokratskog ujedinjavanja naroda, a ne stvaranje hegemonističkih sistema i podjelom njihovih sfera utjecaja putem podjele svijeta na blokove.

Na kraju valja istaknuti da je izuzetno važan dokumentacijski dio Zbornika u kojem je sveobuhvatno izvršen izbor informativno-sintetičkih podataka o ne-

⁷ O problemu jedinstva u pokretu nesvrstanih vidi tekst *Gavra Altmana* objavljen u Zborniku, str. 509–546 i Kardeljev tekst na str. 91–137.

svrstanim zemljama, novooslobođenim zemljama s datumima dobivanja nezavisnosti i podacima o privrednom razvoju, razvijenosti, odnosno nerazvijenosti tih zemalja. Tu su i osnovni kvantitativni i drugi pokazatelji svih konferencija nesvrstanih zemalja, promatrača i gostiju. Na kraju Zbornika prezentirana je cjelokupna literatura objavljena na našem jeziku i na stranim jezicima, što, dakako, pruža širu informativnost i mogućnost čitateljima za dublje poniranje u problematiku fenomena nesvrstanosti te njihova mjesta i uloge u međunarodnim odnosima u cjelini.

Savo Pešić

MICO RAKIĆ, Od Narodnog fronta do Socijalističkog saveza, Oslobođenje, Sarajevo, 1979, 282 str.

Političko organiziranje radničke klase danas, jedno je od najaktualnijih pitanja prisutnih u teoriji i praksi suvremenih revolucionarnih zbivanja. Sve šira opredjeljenja prema socijalizmu, temeljena na proširenoj socijalnoj i političkoj osnovi, izazivaju u međunarodnom radničkom pokretu niz diskusija, usmjerenja, pa i »svrstavanja« oko različitih problema, posebno kad je u pitanju put do političke pobjede, put prema vlasti. Istovremeno je traženje vlastitog puta u socijalizam opća pojava u raznolikosti revolucionarnih previranja i — ta raznolikost »neprepoznatljiva« često u prvi tren, ono je što predstavlja nešto kvalitativno novo: vlastiti izbor i pravo na samosvojnost puta. Pitanja o tome kako izgleda ili kako bi trebala izgledati organizirana politička snaga koja izvodi revoluciju i sl., mogu se postavljati samo s pozicija te raznolikosti koja ne daje jedinstvena rješenja: revolucionarna je utoliko ukoliko smjera rješavanju ključnih pitanja koja postavlja socijalistička revolucija.

Polazeći od ovih misli, M. Rakić je, prezentirajući stanje u suvremenom političkom organiziranju i podvrgnuvši ga kritičkoj analizi, pokušao načelno odgovoriti na pitanje: koji su putovi oslobođenja radničke klase u svijetu i Jugoslaviji i kakva je uloga subjektivnog faktora u tom procesu? Utoliko ova knjiga predstavlja dio nastojanja da se o razvoju političkog sistema Jugoslavije na platformi Kardeljeve knjige »Pravci razvoja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja«, teorijski oblikuju i konkretnije razrade pojedini aspekti. Knjiga »Od Narodnog fronta do Socijalističkog saveza« kroz povijesni presjek i problemsku analizu do današnjih dana, načelno artikulira ulogu ove organizacije u jugoslavenskom političkom sistemu.

Klasične političke organizacije, osobito političke partije, smatra Rakić, doživljavaju svojevrsnu krizu. Tendencija oslobađanja od političkih monopola prisutna je, kako u sistemima tradicionalne parlamentarne demokracije, tako i u jednopartijskim sistemima. U klasičnom višepartijskom sistemu prisutna su preispitivanja ovih procesa čiji se uzroci vežu za krizu suvremenog kapitalizma i izlazak na društveno-političku scenu radničke klase zajedno s drugim slojevima koji joj socijalno i politički inkliniraju. U različitim povijesnim okolnostima, kriza se, kaže Rakić, različito manifestira: u zemljama razvijenog kapitalizma ona je